

MISKOLCZI CSULYAK ISTVÁN (1575–1645) SÍRIRATA

† HUSZTI VILMOS

Az alábbiakban közöljük egy borsodi származású, a 17. század elején Miskolcon is működött protestáns lelkész, költő és irodalmár eddig ki nem adott, illetőleg magyarra le nem fordított, és ennek bő jegyzetekkel ellátott magyar fordítását.¹

Miskolczi Csulyak István (1575–1645) főúri család nevelőjeként elkísérte növendékét, báró Thököly Miklóst hosszabb németországi tanulmányútra. Ezzel a magyar művelődéstörténet szempontjából oly fontos külföldi egyetemjárások (peregrinatio) részese, tanúja és megörökítője lett.

Mindezen adatokat tartalmazó, saját maga által készített sírfeliratot a következő sorrendben közöljük: a) latin szöveg, b) ennek fordítása.

a) *Miskolczi Csulyak István sírírata*

Hic Stephanus Miscalcinus post fata quiesco
Ultima, Pierii pars quacunq̄ue, chori,
Janus quidem Toltsvae Miskolczi Mysta Tonantis
Hevaque progenuit Nomina dicta Poli;
Liszka dedit Lingvae mihi prima elementa Latinae,
Ingenii dias Ujjhel adauxit opes.
Sárosium, Kálmáncsém, Variumque docentes
Vidi ubi Tholnaeum, Vacziademq̄. meum.
Limina Debrecii lustravi docta Lycei
Csorba, Taraczk hujus frena regente Scholae.
Post schola Discipulum Detsii formavit adultum
Al Cruce quae Domini Nomen et omen habet.
Hinc Aganippe Satagens pars esse Lycei.
Ingredior gremium mox Patak alma tuum.
Carcovius fautor, fuit hic Debrecinus amicus
Doctoris Titulum dono Emerice tibi.
Nicolei datus inspector vitaeque Scholaeque
Thökölii: magni gloria magna Patris!

¹ Latinból fordította és magyarázó jegyzetekkel ellátta: dr. Huszti Vilmos. Miskolczi Csulyak István verses önéletrajza antik hagyományokat követ. Hangvétele, szerkezete hasonlít Ovidius római költő (i. e. 43–i. u. 17.) számkivetésében írt önéletrajzához. Igen sok benne az egyéni életkörülményekre vonatkozó, ma már nem ismeretes adatokat tartalmazó utalás. Az egész költemény csak az egész életrajz alapos tanulmányozása alapján érthető és fordítható. Sírfeliratát maga írta meg, s halála után fia fejezte be. A fordító által készített magyarázó jegyzetek a megértést kívánják szolgálni. Az életrajzot lásd: *Harsányi István: Miskolczi Csulyak István élete és munkái.* Debrecen, 1926. (A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának kiadványai. III. kötet 1. sz.). A hivatkozások mind erre a műre vonatkoznak.

Görlicium propero Tulli sermonis ad arcem
 Nissus ubi pingvem lambit amicus humum.
 Mylius hic, alter Cücler, Papa tertius, atque
 Falkenhain, doctor Linkius artis erat.
 Praga mihi hospitium tribuit, Viteberga clienti
 Ostendit cippum docte Philippe tuum.
 Lipsia me vidit, Madeburgum, Erfordia, Francfurt
 Atque Palatini Musa sacrata soli.
 Illic me solers divinis cura Parei
 Imbuerat studiis moribus aula bonis.
 Funere Botskaidae pullata et morte Patroni
 Patria, me cursu mox properante vocat.
 Exin, Tarczalidum schola me vacat ore Magistrum
 Ses qui Anno usus fuit namque labore meo.
 Inde Szerentsinam sponsus Pastorq. Cathedram
 Messibus exposui dogmata dia tribus.
 Me doctore bibit Miskolcz veneranda Tonantis
 Verba, quater Szinyvam cum glaciasset hyems.
 Turca lares postquam Patrios mutare coegit
 Atque patris cippum visere: Liskam abeo.
 Induxi thalamo socias sex ordine Castas
 Unde decem Christo pignora chara dedi
 Siccine perdoctus misceri tristia laetis
 Vitam, plusque acidi, mellis habere parum?
 Cumque decem lustris hyems tres forte dedissem:
 Mystrarum Zemplén nuncupor ecce Pater.
 Septenos decie, compleeram temporis annos
 Expectata senem cum Libitina rapit.
 Qui legis haec igitur, sic Christo vivere disce,
 In pace ut posses cum Siniérne mori.

b) Miskolczi Csulyak István (1575–1645) sírírata

Itt nyugszom emberi sorsom beteljesedése után, én, a Miskolczi István, mint a múzsák karának jelentéktelen tagja. Miskolczi János, tolcsvai lelkész és Póli Éva voltak a szüleim. A latin nyelv elemeit Liszkán² tanultam, a szellemem nagyszerű kincseit Újhely³ gyarapította. Itt Sárosit,⁴ Kálmáncsehit,⁵ Várit,⁶ mint tanítóimat láttam, de találkoztam Tolnaival⁷ és Váczival⁸ is. Átléptem a debreceni líceum tu-

² Ma Olaszliszka.

³ Ma Sátoraljaújhely.

⁴ Apja halála után (1584) édesanyjával együtt Újhelybe költözött. A következőkben újhelyi tanítóit sorolja fel (*Harsányi* i. m. 3.). Sárosi Molnár András iskolamester, később újhelyi lelkész.

⁵ Kálmáncsehi, a jeles reformátor és püspök fia 1584–89 között volt tanító Újhelyben.

⁶ Vári nevű pap vagy tanító ebből az időből nem ismeretes.

⁷ Tolnai Fabricius Tamás pataki tanár és lelkész volt (1595–1599).

⁸ Valószínűleg azonos Váczy György lelkésszel, aki később zempléni esperes lett és 1629-ben halt meg.

dománnyal ékes épületének a küszöbét, ahol Csorba⁹ és Tarack irányították ezt az iskolát. Ezután Decsi iskolája alakította a serdülő ifjút.¹⁰ Bodrogkeresztúrból pedig, amely nevében az Úrnak jelét (ti. keresztet) viseli, hogy a tudós kollégium tagja legyek, nem-sokára beléptem, nevelő Patak, te kebeledbe.¹¹ Karkói (Demeter), ez a debreceni barátom volt itt a pártfogóm, a doktori címet adom neked, Imrém.¹² Thököly Miklós tanulmányainak és életvitelének irányítójaként,¹³ aki nagynevű atyjának nagy dicsőségére szolgált, Görlitzbe,¹⁴ a cicerói ékesszólás fellegvárába¹⁵ igyekszem, ahol a békés Neisse folyó öntözi a szomjas földeket. Itt Mylius, továbbá Cücler, harmadszor Papa és Falkenstein végül Linkius voltak a tudományok oktatói.¹⁶ Prága barátságosan fogadott, Wittenberg pedig megmutatta nekem, mint követődnek, tudós Fülöp, a sírodat.¹⁷ Látott engem Lipcse, Magdeburg, Erfurt és Frankfurt városa és rajnai Pfalz szent műzsája.¹⁸ Pareus hozzáértő gondoskodása vezetett be a hittudományokba,¹⁹ a jó erkölcsökbe pedig a fejedelmi udvar.²⁰ Bocskai halála²¹ miatt gyászba öltözött hazám s magas pártfogóm halála sürgősen hazahívott. Ezután a tarcali iskola hív el mesterének, amely másfél évig

⁹ Csulyak István 1589–94 között tanult a debreceni kollégiumban. Itteni tanáraitól emlékezik meg. Ezek: Csorba Debreceni István és Debreceni Tarack János. Az utóbbi 1592–94 között volt a kollégium tanára.

¹⁰ Debrecenből 1594-ben a tatároktól való félelem miatt Bodrogkeresztúrra menekül, ahol 1598-ig a kisgyermek tanítását végzi. Az iskola vezetője ebben az időben Decsi Kristóf volt. (*Harsányi* i. m. 3.)

¹¹ A Bodrogkeresztúrtan megkeresett pénzen Sárospatakra megy, ahol két évig (1598–1600) mint n. n. togatus diák a teológiai tanfolyamot végzi (*Harsányi* i. m. 3.)

¹² Patakon Karkovius (Karkói, Krakói) Demeter és Katona Ujfalvi Imre voltak a professzorai. Az utolsó megjegyzés célzás arra, hogy ebben az időben a tudósok az egymásközi szóbeli és írásbeli érintkezésben gyakran a doktori címmel tisztelték meg egymást (*Harsányi* i. m. 8.). Ezt a címet igen nagyra értékelték. Elérése a 16. században magyarok számára – hazai egyetem híján és a török–magyar háborúk légkörében – igen költséges és körülményes volt. A doktori fokozat elérését hosszú és nehéz tanulmányok előzték meg.

¹³ 1600-ban Csulyak Istvánt – a kitüntetésnek számító és sok előnnyel járó – főúri nevelői állásra hívják meg báró Thököly Sebestyén kisebbik fia, Miklós mellé.

¹⁴ Thököly Miklós tanulmányait irányítja egy évig a sárospataki, majd rövid ideig a késmárki kollégiumban. 1601-ben tanítványával együtt Németországba utazik. Először a sziléziai Görlitz városának híres gimnáziumába mennek, ahol egy évig és nyolc hónapig tartózkodnak.

¹⁵ A latin szöveg szerint egyértelműen a cicerói ékesszólás fellegvárának minősíti Csulyak a görlitzi gimnáziumot. A megjegyzés azonban az itt tanító Tullus nevű professzorra vonatkozó szójátéknak is tekinthető.

¹⁶ Csulyak egymás után sorolja fel a görlitzi gimnázium nagyszerű professzorait. Az előadásokat kiskorú tanítványával együtt hallgatta. A tanárok magukat a kor divatja szerint latin névvel (Tullus, Mylius), vagy latinus végződéssel ellátott eredeti nevükön (linkius) nevezték.

¹⁷ A reformáció bölcsőjénél, a wittenbergi vártemplomban tisztelegtek az alapító Luther Márton (1483–1546) és leghűbb segítőtársa, Melancthon Fülöp (1497–1560) sírjánál.

¹⁸ Wittenbergből Lipcsén, Magdeburgon, Erfurton és Frankfurton át tanulmányaik folytatására Heidelbergbe, a mindmáig híres egyetemi városba utaztak. Heidelberg egyetemét 1386-ban alapították. Így Németország legrégebbi egyeteme.

¹⁹ Heidelberg a 17. században a kálvinizmus egyik szellemi központja. Csulyak István és főúri neveltje 1603–1607 között tartózkodnak itt. Főleg a híres Pareus Dávid professzor hittudományi előadásait hallgatják.

²⁰ A latin szövegben szereplő „Aula” (királyi palota, királyi udvar) IV. Frigyes választófejedelem udvara. Ez a régi várkastély ma is Heidelberg egyik idegenforgalmi látványossága. Egyik életrajzírója szerint a választófejedelem annyira megkedvelte a tudományra szomjas Csulyak Istvánt és kedves tanítványát, hogy „mind a maga eleibe, mind könyvesházába szabadon bocsátotta”. A latin szövegben szereplő „bonis moribus” (jó erkölcsök) kifejezést minden bizonnyal nem morális értelemben kell felfogni. Ezekkel az értékekkel Csulyak István bőségesen rendelkezett. Sokkal inkább vonatkozik ez a fejedelmi udvarban szokásos etikett formáira, azaz az udvari életben való forgolódás Európa-szerte általános szabályaira. Mindez a nagy tudományú és széles látókörű fiatalembert alkalmassá tette volna a közéleti szereplésre, vagy a diplomáciai pályára is.

²¹ Bocskai fejedelem és a pártfogó Thököly Sebestyén báró szintén ebben az évben (1606) halt meg. Így a további külföldi tartózkodásnak az anyagi forrásai is elzáródtak. Közel négyéves heidelbergi tartózkodásuk költségei 4850 Ft-nyi összegbe kerültek (*Harsányi* i. m. 6.).

vette igénybe munkámat.²² Ezután elnyerve a szerencsi egyház igehirdetői székét, három éven keresztül hirdetem a szent vallási tételeket.²³ Tőlem a doktortól²⁴ issza Miskolc a szent igéket, míg a tél a Szinvát négyszer fedi be jéggel. Majd a törökök arra kényszerítettek, hogy elhagyjam lakhelyemet, és atyám sírjának meglátogatására Liszkára mentem.²⁵ Egymás után hat tiszta hitvest vezettem otthonomba,²⁶ akiktől tíz jámbor utódot adtam Krisztusnak. Így hát jól megtanultam, hogy a szomorúság és a vígság váltakoznak, és hogy az életben több a keserűség, mint az öröm. Midőn már ötven évet és három telet megértem, ünnepélyesen a zempléni lelkészek vezetőjének nyilvánítottak.²⁷ Hetvenedik életévemet töltöttem be, midőn ilyen öreg korban ragadott el az óhajtott halál. Aki ezt elolvasod, úgy tanulj meg Krisztussal élni, hogy békében halhass meg.²⁸

²² Csulyak István 1607 tavaszán tért vissza Heidelbergből. Tarcali működése 1608 őszeig tartott.

²³ Csulyak 1608–1612 között lelkészkedik Szerencsen. A latin szöveg szerint „tribus messibus” (három aratásnyi időn át), tehát több mint három évig működött itt.

²⁴ A „me doctore” (tőlem a doktortól) kifejezés arra utal, hogy Csulyak István Heidelbergben doktori fokozatot is szerzett. Ezt a címét azonban sohasem használja (*Harsányi* i. m. 8.).

²⁵ Miskolci működése idején, 1613. november 30-án az Egerben állomásozó törökök megtámadták és kirabolták a várost. A város polgáraival együtt Csulyak István is sok kárt szenvedett (*Harsányi* i. m. 8.).

²⁶ Csulyaknak összesen hat felesége volt, akiktől tíz gyermeke született. Ezek közül kilenc pestisben halt meg. Csak Gáspár nevű fia maradt életben (*Harsányi* i. m. 16.).

²⁷ 1629-ben a zempléni egyházkerület esperese lett. Tisztségét haláláig (1645) viselte, és igen nagy hozzáértéssel és lelkiismeretességgel látta el. Működéséről naplót (*Diarium*) vezetett. Ebben feljegyezte a kerületi lelkészi gyűléseken tartott beszédeit. Naplójának fennmaradt kézírata kétkötetes (*Harsányi* i. m. 11.).

²⁸ Sírfeliratát természetesen nem ő fejezte be. Gáspár nevű fia írta meg az utolsó sorokat, és Nagyváradon nyomatta ki (*Harsányi* i. m. 17.).